

מסורת הש"ם

(א) לקמן נב, ט לעיל טו; (ב) תפוחי חם; (ג) א' ב"ב לג, (ד) לעיל לה: ב"מ ב: טז: ק. (ה) קמ"א, (ו) ב"ב כב, (ז) [מתניתא, רש"י], (ח) נ"ד"ה הא, (ט) נ"ד"ה מתוך, (י) נ"ד"ה רב הונא, (יא) נ"ד"ה רב הונא, (יב) נ"ד"ה לימא, (יג) נ"ד"ה ומאי, (יד) נ"ד"ה ולחיו.

תורה אור השלם

- או נודע כי שור נזח הוא מתבמול שלשם ולא ישמרנו בעליו שלם (מתוך שור תחת השור והמת ידקה לו: שמות כא לו וע"ל דמ"ד פלגא נזח או כי יבקה איש בר ולא יבסנו ונפל שקמה שור או חמור: שמות כא לג).
- כי תבנה בית חדש וקשיטת מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו: דברים כב ח

גליון הש"ם

תוס' ד"ה דאפילו וכו' ויע"ל דמ"ד פלגא נזחא קמפא עין לעיל דף מא ע"ב תוספות ד"ה מודה:

הנהגות הגר"א

[א] תוס' ד"ה דאפילו כו' ועוד ארי' כו'. ניב ובי"ב הראב"ד והרא"ש ספ"ו וס"פ. אצל הגרמ"ם חולק:

רבינו חננאל

פרק חמישי: שור שנגח את הפרה

אבל חכמים אומרים זה כלל גדול בדין, המוציא מחבירו עליו הראיה. פרי"ח דקד"ל כחכמים ואצ"ג דאמר רבה בר אבוב בפרק השואל את הפרה אין אומר סומכוס אפילו ברי וברי שניגיא הוא ודחויה היא דקד"ל כחכמים. איתמר המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, קי"ל להכתא כשמואל בדיני. וכן פרי"ח זצ"ל דהכתא כשמואל.

שור שנגח ד' וה' פרק רביעי בבא קמא

אבל מועד לגמרי לא משכחם לה לנד חמוס כלל. דליחייב חלי נזק: **שלא יגדל אדם כו'**. הכי נמי האי לא ישמרנו לא יקיימנו הוא: **הדרן עלך שור שנגח ארבעה וחמשה**

שור שנגח את הפרה ונמלא עוברה בלדה. ומת: ואין ידוע **אם עד שלא נגחה ילדה**.

ולא מת ממחמת הנגיחה: **אם משנגחה**.

ומחמת הנגיחה הפילמו: **ורציע נזק**.

דמס חייב חלי נזק והאי ולד מוטל בספק הוא וחולקין: **וכן פרה שנגחה כו'**. מפרש בגמ' [ע"ב]: **גמ' אי נמי נזי הא**. דיכול לומר לשחיטה מכרתיו לך ואף על גב דאיכא למימר זיל בטר רובא ורובא לנדיא קזנני והוי מקח טעות אשמעינן מתניתין דהואיל ונקיט מוכר דמי הוה ליה חידך מוילא מתצירו ועליו הראיה: **לנכסתא**. לשחיטה: **דמי רדיא**. יקרינ: **בעל**

הדרן עלך שור שנגח ארבעה וחמשה

שור ^אשנגח את הפרה ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משלם חצי נזק לפרה ורביע נזק לולד וכן פרה שנגחה את השור ונמצא ולדה בצדה ואין ידוע אם עד שלא נגחה ילדה אם משנגחה ילדה משתלם חצי נזק מן הפרה ורביע נזק מן הולד: **גמ'** אמר רב יהודה אמר שמואל זו דברי סומכוס ^בדאמר ממון המוטל בספק חולקין אבל חכמים אומרים ^גזה כלל גדול בדין המוציא מחבירו עליו הראיה למה לי למימר זה כלל גדול בדין אצטרך דאפילו ^דניזק אומר ברי ומוזיק אומר שמוא המוציא מחבירו עליו הראיה אי נמי לכי הא דאתמר ^ההמוכר שור לחבירו ונמצא נגחן רב אמר הרי זה מקח טעות ושמואל אמר ^ויכול שיאמר לו לשחיטה מכרתיו לך אמאי וניחוזי אי גברא דובין לרדיא אי גברא דובין לנכסתא לא צריכא ^זגברא דובין להא ולהא וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא אי דמי נכסתא לנכסתא ^חלא צריכא דאוקיר בישרא וקאי בדמי רדיא אמרי ואי

אומר שמוא. וא"ת והא מחויב שזועה ואין יכול לישבע הוא שזה מודה במקלח בנזק הפרה ובנזק הולד **אומר איני יודע** ומתוך שאין יכול לישבע משלם כדאמר רבא בפרק השואל (ב"מ דף נח. ושם) ומיהו שמואל לית ליה האי סברא בפרק כל הנשבעין (שעונות דף מז. ושם) ^אועוד י"ל דלמ"ד פלגא נזקא קנסא לא יהא מחויב שזועה גדולה מהדולת עצמו דמודה בקנס פטור [א] ועוד אומר ר"י דלא דמי כלל דהא טעמא דמחויב שזועה ואין יכול לישבע משלם מפרש בפרק כל הנשבעין (שם) משום דכתיב שזענת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשים ומפרש התם כגון שאמר ליה מנה לאכא ביד אדניך ואמר ליה משמים ידענא וחמשים לא ידענא דבאצוה כה"ג מחייב ועל כרחך כריך ליתן טעם למה בלא חייב וציורשים פטור דבלא טעמא אין לומר כדאמר התם אי דאמר ליה ג' אית ליה וג' לית ליה מה לי הוא מה לי אצוה אלא היינו טעמא דבאב חייב לא ידענא דהיה לו לידע אם חייב לו מנה אם לאו אצל יורשיו לא היה להם לידע במילי דאצוהון ומהאי טעמא אית ליה נמי למיפטור בשמעתין שאין לו לידע דבר זה אם משנגחה ילדה או קודם וא"ת דהכא משמע דלית ליה לרצ יהודה צרי עדיף ולקמן בפרק בתרא (דף קתא.) ובהשואל (ב"מ דף נז. ושם) ^באמר מנה לי צידך והלה אומר איני יודע רצ יהודה ורצ הונא מחייבי דברי עדיף ואין לתרץ דהכא משמיה דשמואל קאמר דהא בספ"ק דכתובות (דף יב. ושם) ^גצעי למימר הא דרצ יהודה ורצ הונא דשמואל היא ולפי אותה סברא תקשה דשמואל ארשמואל וי"ל כדפרישית לעיל דהתם צרי שלו טוב שזועה שיכחישנו אם הוא משקר וגם אותו יש לו לידע אם חייב לו אם לאו הלכך מדטעין שמא מוכחא מלמא דברי דהאי אמת הוא וצרי עדיף אצל הכא מה שטוען צרי לפי שזועה שזה לא היה בשעת נגיחה וזה טוען שמא טוב שאין לו לידע משו"ה אין צרי עדיף ובספ"ק דכתובות (שם) דצעי למימר הא דרצ הונא ורצ יהודה דשמואל היא ולא מסיק אדעמיה הא דדחי התם במסקנא היה יכול להקשות התם דשמואל ארשמואל דהתם פסיק שמואל כר"ג דאמר נאמנת בזהאי דמשארסתינא נאנסתי אע"ג דהתם אין לבעל לידע מתי נאנסת והכא בשמעתין מודה שמואל דלא אמר צרי עדיף במקום שהצרי גרוע אלא שבכמה מקומות יכול לומר וליטעמין ולא קאמר וההיא דהצית והעלייה (ב"מ דף קטז. ושם) ^דדהיא אחד מכיר מקלח אצניו נוטלין ואמר [בגמ'] דלדיך קאמר איני יודע ופרץ לימא תיהוי תיזבתא דר"ג ומשמע דלרצ יהודה ניחא התם י"ל דרגילות הוא שכל אחד מכיר מקלח אצניו וכן מוכח דמוקי לה כגון שיש עסק שזועה צייניה ואם לא היה לו להכיר אצניו לא הייתי אומר מתוך שאין יכול לישבע משלם כדפרישית לעיל וההיא דתנן ציס נוטלין (ב"ב דף קלז. ושם קלה) זה אחי אין נאמן וטעול עמו בחלקו ומוקי בגמ' דאמרי אינך אין אנו יודעין ודייק זאת אומרת מנה לי צידך והלה אומר איני יודע פטור אע"ג דצרי גרוע הוא שאין להם לאחין לידע אם הוא אחיהם דמה יודעים באותו שצא ממדינת הים התם בלאו הכי דחי שפיר ואין חושש לומר וליטעמין ועוד י"ל דהתם מצוי למימר דהכי קאמר זאת אומרת מנה לי צידך והלה אומר איני יודע פטור היכא דהוי צרי גרוע והשמא טוב כעין ההיא דמתני' דהתם:

המוציא מחבירו עליו הראיה. משמע מהכא דאין הלכה כסומכוס מדלא ס"ל שמואל כוותיה ובשמעתין דכל דאלים גבר בפרק חזקת הבתים (ב"ב דף לה. ושם) ^היש להאריך בזה: **וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא**. פי' הרר"י צר מרדכי דהכא אפי' כרצנן דאמרי בהמוכר את הספינה (שם דף עז.) מכר הנלמד לא מכר הצקר ולית להו הדמים מודיעים הכא מודו דהני מילי גבי צמד דאיכא רובא וחוקה דרובא קרו לצמד צמד ולצקר צקר וגם הוא מוחזק ואפילו לפי הספרים דלא גרסי רובא מ"מ לא אחיא דמים לחודייהו ומפקי מחזקה אצל הכא רובא לרדיא וצני ואיכא חזקה כנגד אותו הרוצ שהמוכר מוחזק אמרינן הדמים מודיעים לקיים או לרוב או לחזקה ורש"ם פירש בהמוכר פירות (שם דף צז. ושם) ^וצענין אחר:

שור שנגח ד' וה' פרק רביעי בבא קמא

א"ל טעמא דר"א בדתניא. תימה מהאי טעמא נמי לא תסגי צור צכסוי משום דרצני נתן וי"ל דצור אית ליה תקנתא טפי כשמכסהו כרלאי משור נגחן ועי"ל דמעיקרא ודאי ס"ד דר"א לענין תשלומין קאמר אבל השתא דמסקינן טעמא דר' נתן לאו לענין תשלומין איירי אלא לגבי איסור בעלמא דאסור לקיימו ואיכא למימר דגבי צור נמי איכא אצל מודה שאם שמרו שמיירה מעולה והזיק פטור מיהו בשמיירה פחותה ודאי לא סגיא מדאוסר לקיימו ולהכי אמר לעיל (דף מה:) הא מני ר"א היא:

הדרן עלך שור שנגח ד' וה' **שור** שנגח את הפרה. זו דברי סומכוס. תימה דבפרק השואל (ב"מ דף ק. ושם) ^אמשמע דלא אמר סומכוס יחלוקו אלא בעומד באגס גצי המחליף פרה בחמור דפריך בגמרא אמאי יחלוקו וגחזי ברשות דמאן קיימא אמר שמואל בעומדת באגס ופריך ויוקמה בחזקת מרא קמא הא מני סומכוס היא מדלא אמר אלא משמע דלא הדר ביה משניא קמא ויך דהכא איכא לאוקמי בעומדת באגס לר"ע דאמר יוחלט השור אצל לר' ישמעאל דמצוי לסלק ליה צוזי לא תמיישב אך מההיא דהמניח (לעיל דף לה:) קשה דלייק זאת אומרת חלוקים עליו חציריו על סומכוס דמשמע התם דאפילו בצרי וצרי קאמר סומכוס דחולקין ואפילו בעומד צציתו מדלא אוקי מתניתין בעומד צציתו או כרצ ישמעאל דאמר ב"ח הוא ומצי לסלוקי צוזי ומיתי אפילו כסומכוס:

דאפילו ניזק אומר ברי ומוזיק ויזק אומר הולד אומר איני יודע ומתוך שאין יכול לישבע משלם כדאמר רבא בפרק השואל (ב"מ דף נח. ושם) ומיהו שמואל לית ליה האי סברא בפרק כל הנשבעין (שעונות דף מז. ושם) ^אועוד י"ל דלמ"ד פלגא נזקא קנסא לא יהא מחויב שזועה גדולה מהדולת עצמו דמודה בקנס פטור [א] ועוד אומר ר"י דלא דמי כלל דהא טעמא דמחויב שזועה ואין יכול לישבע משלם מפרש בפרק כל הנשבעין (שם) משום דכתיב שזענת ה' תהיה בין שניהם ולא בין היורשים ומפרש התם כגון שאמר ליה מנה לאכא ביד אדניך ואמר ליה משמים ידענא וחמשים לא ידענא דבאצוה כה"ג מחייב ועל כרחך כריך ליתן טעם למה בלא חייב וציורשים פטור דבלא טעמא אין לומר כדאמר התם אי דאמר ליה ג' אית ליה וג' לית ליה מה לי הוא מה לי אצוה אלא היינו טעמא דבאב חייב לא ידענא דהיה לו לידע אם חייב לו מנה אם לאו אצל יורשיו לא היה להם לידע במילי דאצוהון ומהאי טעמא אית ליה נמי למיפטור בשמעתין שאין לו לידע דבר זה אם משנגחה ילדה או קודם וא"ת דהכא משמע דלית ליה לרצ יהודה צרי עדיף ולקמן בפרק בתרא (דף קתא.) ובהשואל (ב"מ דף נז. ושם) ^באמר מנה לי צידך והלה אומר איני יודע רצ יהודה ורצ הונא מחייבי דברי עדיף ואין לתרץ דהכא משמיה דשמואל קאמר דהא בספ"ק דכתובות (דף יב. ושם) ^גצעי למימר הא דרצ יהודה ורצ הונא דשמואל היא ולפי אותה סברא תקשה דשמואל ארשמואל וי"ל כדפרישית לעיל דהתם צרי שלו טוב שזועה שיכחישנו אם הוא משקר וגם אותו יש לו לידע אם חייב לו אם לאו הלכך מדטעין שמא מוכחא מלמא דברי דהאי אמת הוא וצרי עדיף אצל הכא מה שטוען צרי לפי שזועה שזה לא היה בשעת נגיחה וזה טוען שמא טוב שאין לו לידע משו"ה אין צרי עדיף ובספ"ק דכתובות (שם) דצעי למימר הא דרצ הונא ורצ יהודה דשמואל היא ולא מסיק אדעמיה הא דדחי התם במסקנא היה יכול להקשות התם דשמואל ארשמואל דהתם פסיק שמואל כר"ג דאמר נאמנת בזהאי דמשארסתינא נאנסתי אע"ג דהתם אין לבעל לידע מתי נאנסת והכא בשמעתין מודה שמואל דלא אמר צרי עדיף במקום שהצרי גרוע אלא שבכמה מקומות יכול לומר וליטעמין ולא קאמר וההיא דהצית והעלייה (ב"מ דף קטז. ושם) ^דדהיא אחד מכיר מקלח אצניו נוטלין ואמר [בגמ'] דלדיך קאמר איני יודע ופרץ לימא תיהוי תיזבתא דר"ג ומשמע דלרצ יהודה ניחא התם י"ל דרגילות הוא שכל אחד מכיר מקלח אצניו וכן מוכח דמוקי לה כגון שיש עסק שזועה צייניה ואם לא היה לו להכיר אצניו לא הייתי אומר מתוך שאין יכול לישבע משלם כדפרישית לעיל וההיא דתנן ציס נוטלין (ב"ב דף קלז. ושם קלה) זה אחי אין נאמן וטעול עמו בחלקו ומוקי בגמ' דאמרי אינך אין אנו יודעין ודייק זאת אומרת מנה לי צידך והלה אומר איני יודע פטור אע"ג דצרי גרוע הוא שאין להם לאחין לידע אם הוא אחיהם דמה יודעים באותו שצא ממדינת הים התם בלאו הכי דחי שפיר ואין חושש לומר וליטעמין ועוד י"ל דהתם מצוי למימר דהכי קאמר זאת אומרת מנה לי צידך והלה אומר איני יודע פטור היכא דהוי צרי גרוע והשמא טוב כעין ההיא דמתני' דהתם:

המוציא מחבירו עליו הראיה. משמע מהכא דאין הלכה כסומכוס מדלא ס"ל שמואל כוותיה ובשמעתין דכל דאלים גבר בפרק חזקת הבתים (ב"ב דף לה. ושם) ^איש להאריך בזה: **וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא**. פי' הרר"י צר מרדכי דהכא אפי' כרצנן דאמרי בהמוכר את הספינה (שם דף עז.) מכר הנלמד לא מכר הצקר ולית להו הדמים מודיעים הכא מודו דהני מילי גבי צמד דאיכא רובא וחוקה דרובא קרו לצמד צמד ולצקר צקר וגם הוא מוחזק ואפילו לפי הספרים דלא גרסי רובא מ"מ לא אחיא דמים לחודייהו ומפקי מחזקה אצל הכא רובא לרדיא וצני ואיכא חזקה כנגד אותו הרוצ שהמוכר מוחזק אמרינן הדמים מודיעים לקיים או לרוב או לחזקה ורש"ם פירש בהמוכר פירות (שם דף צז. ושם) ^בצענין אחר:

המוציא מחבירו עליו הראיה. משמע מהכא דאין הלכה כסומכוס מדלא ס"ל שמואל כוותיה ובשמעתין דכל דאלים גבר בפרק חזקת הבתים (ב"ב דף לה. ושם) ^איש להאריך בזה: **וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא**. פי' הרר"י צר מרדכי דהכא אפי' כרצנן דאמרי בהמוכר את הספינה (שם דף עז.) מכר הנלמד לא מכר הצקר ולית להו הדמים מודיעים הכא מודו דהני מילי גבי צמד דאיכא רובא וחוקה דרובא קרו לצמד צמד ולצקר צקר וגם הוא מוחזק ואפילו לפי הספרים דלא גרסי רובא מ"מ לא אחיא דמים לחודייהו ומפקי מחזקה אצל הכא רובא לרדיא וצני ואיכא חזקה כנגד אותו הרוצ שהמוכר מוחזק אמרינן הדמים מודיעים לקיים או לרוב או לחזקה ורש"ם פירש בהמוכר פירות (שם דף צז. ושם) ^בצענין אחר:

לקנות שורים לחישה, וכגון שהיו מכירין זה את זה, ודאי לרדיא וצני, ואפילו לשמואל ליהוי מקח טעות, דכיון שמכירים זה את זה הרי כאילו פירש לו מוכר לי שור לחישה (שם). דובין לנכסתא. כגון טבח שאינו עובד אדמה (שם). דובין להא ולהא. כגון טבח ועובד אדמה (שם). וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא. כיון דהאי גברא עבד דצני להכי ולהכי היה לנו ליתן אחר הדמים וימלא הדמים מודיעים, דשור לרדיא קוין בעשרים דינרים ולשחיטה ב' דינרים ויחזי אי דמי רדיא יבא ליה דהיינו כ' דינר הדמים מודיעים לרדיא וצני והרי זה מקח טעות, כמוכר יין ומלא חומץ, ואמאי קאמר שמואל דיכול לומר לשחיטה מכרתים הא ודאי לרדיא וצני, דהא אפילו לשחיטה וצני כיון דדמי רדיא קביל מניה דלוקח מקחו בטל, דמתאנה יתר משתות, דהא לא חזיא לרדיא, שהרי נמצא נגחן ואינו שזה אלא י' דינרים לשחיטה, ואי דמי נכסתא יבא ליה ודאי דלנכסתא וצני (שם, ע"ש באורבארה). דאוקיר בישרא. וליכא דמים מודיעין, ואיכא דגרס דזל רדיא וקס י בישרא, והיינו הך (שם).

מו.

עין משפט ונר מצוה

א **א** **ב** מיי פ"ט מהל' מקי ממון הל' ב ג והלכה ו סמג עיני סא טוש"ע ח"מ סומן שלט ספיף ב ג וסומן ת ספיף א:

ב **ג** **ד** **ה** מיי פ"יז מהלכות מכירה הל' ה סמג לאוין קט טוש"ע ח"מ סי' רלז סעי' כג:

מסוף רש"י

כסבור בראוי. ועבר עליו השור או חמור ונפל ומת (קטן בב.).

הדרין עלך שור שנגח דו"ה

ונמצא עוברה בצדה ואין ידוע. לביד, ולא עדים יודעין אצל הס יודעין, דלא קמיי ואינו ידוע, והכי אמרינן בשנים אוחזין (בב.) ולרצה בר רב הונא דאמר אמר סומכוס אפילו צרי וצני כו' (רשב"ם ב"ב צא).

אם עד שלא נגחה. השור, ילדה. ופטור בעל השור (שם). משלם. בעל השור, הצני נזק לפרה, דשור תס משלם חצי נזק, ורביעי נזק לולד. מקח, וצני דהאי נזק דולד, הוי ממון המוטל בספק וחולקין (שם). ונמצא נגחן. שהיה נגחן קודם מכירה ואין ראיא אלא לשחיטה (שם צא). מקח טעוה. כיון ומלאה חומץ והכריז צווי דתמפרש טעמא לקמיה דרובא לרדיא וצני (שם). יבול. שיאמר לו בר'. דנמנומא לא אולעו בטר רובא אלא אחר טענה טובה (שם).

לשחיטה מברתיו לך. דהא איכא דצני לשחיטה, ורובא לאו כלום הוא והוא ליה כי פלגא ופלגא והמוילא מחבירו עליו הראיה, ואפילו לסומכוס דאמר ממון המוטל בספק חולקין, וקי"ל כוותיה, דהתם לן תנא כוותיה, הוי מילי כגון שור שנגח את הפרה ומלאה עוברה בלדה ואין ידוע לב"ד היחך היה העשש אם ילדה קודם נגיחה או אחר כך, ואפילו טעין חד מנייהו טענת צרי ואדריך טענת שמא, וכמו סבא ויבס צנכסי ספק בפרק החולץ (לח). דקד"ל חולקין משום דאין ידוע אם בן ט' לראשון יירשנו וקנו או בן ז' לאלתרין וצנו אב יבס הוא, אצל הכא שאנו יודעין היחך היה המעשה, הרי זה מכרן לזה סתם ומתגלה הדבר שהיה נגחן קודם לכן, הכא מודה סומכוס דלא הוה ממון המוטל בספק אלא אולעין בטר ההוא שטוען יפה, דכיון דרובא לא כלום הוא לא היה לו למוכר לפרש אלא הלוקח הוה ליה למימר לרדיא קבעינא ליה, ומדלא פירש הפסיד, ולא דמי לין ומלאה חומץ, דהתם יין תפסע מניה דמוכר בזהאי (רשב"ם שם). וניחוזי אי גברא ברי. כלומר הכי דמי דפליגי רב ושמואל, ליחזי אי האי גברא עובד אדמה הוא ולא טבח, ורגיל

עובד שורים לחישה, וכגון שהיו מכירין זה את זה, ודאי לרדיא וצני, ואפילו לשמואל ליהוי מקח טעות, דכיון שמכירים זה את זה הרי כאילו פירש לו מוכר לי שור לחישה (שם). דובין לנכסתא. כגון טבח שאינו עובד אדמה (שם). דובין להא ולהא. כגון טבח ועובד אדמה (שם). וניחוזי אי דמי רדיא לרדיא. כיון דהאי גברא עבד דצני להכי ולהכי היה לנו ליתן אחר הדמים וימלא הדמים מודיעים, דשור לרדיא קוין בעשרים דינרים ולשחיטה ב' דינרים ויחזי אי דמי רדיא יבא ליה דהיינו כ' דינר הדמים מודיעים לרדיא וצני והרי זה מקח טעות, כמוכר יין ומלא חומץ, ואמאי קאמר שמואל דיכול לומר לשחיטה מכרתים הא ודאי לרדיא וצני, דהא אפילו לשחיטה וצני כיון דדמי רדיא קביל מניה דלוקח מקחו בטל, דמתאנה יתר משתות, דהא לא חזיא לרדיא, שהרי נמצא נגחן ואינו שזה אלא י' דינרים לשחיטה, ואי דמי נכסתא יבא ליה ודאי דלנכסתא וצני (שם, ע"ש באורבארה). דאוקיר